

Szépség, műveltség és emberség poézise
Vázlat Németh András verseskötet-háromságáról

Előhang

Németh András érdekes, sajátos alkotója a kortárs magyar költészetnek. A bölcsészkarra is járt, ám végül jogi egyetemet végzett költő csendes szemlélődőként sok helyen jelen van, a nevét viszonylag széles körben ismeri az irodalmi élet, mégis ritkán látni rendezvényeken, s a folyóiratsajtóban is ritkán nyilatkozik meg. Verseskötetei is viszonylag későn, ötvenegynéhány éves korában jelentek meg egymás után, ám nem akárhol, hanem a nagy múltú, patinás Helikon Kiadónál, melynek neve a művek magas irodalmi-esztétikai színvonalára talán már önmagában is garanciát jelent.

A szerző három, tematikailag szoros egységet képező verseskötete, a 2011-es megjelenésű *Philadelphia*, a 2013-ban megjelent *Musica Sacra*, valamint a 2014-es *Copia Publica* lényegében ugyanarról adnak számot más-más tematika és utalásrendszer mentén, más-más nézőpontból, de mégis következetesen hasonló poétikai eszközökkel – egy lírai keresési-kutatási, önkeresési és önmegismerési folyamatról tudósítanak, a kötetek beszélője pedig minden esetben olyan tartalmak után kutat rendületlenül, melyeket az ember csak önmagában, önnön lelke mélységeiben találhat meg.

Jelen sorok írója mindennek fényében úgy véli, a három önállóan is olvasható, ám együtt mégis egy teljes és szerves egységet képező, egyszerre szépség-, műveltség- és emberségközpontú, minden szempontból humanista költői programot megvalósító, figyelemre méltó verseskötetről egyenként is érdemes néhány értékelő bekezdés erejéig szót ejteni...

1. *Philadelphia*

Németh András triptichonjának első kötete negyvenöt klasszicizáló, kötött formájú verset tartalmaz, egyetlen ciklusba rendezve. A költemények formájukat tekintve főleg petrarcai szonettek és azok egyéni variánsai, de a könyv magában foglal néhány egyéb kötött formákat egyéni módon kombináló szabadverset is.

A kötet borítóján egy antik görög Apollón-szobor, Praxitelész *Apollón Szauroktonosz* – *Apollón, a gyilkoló* című művének fennmaradt, a vatikáni Museo Pio-Clementino-ban máig megtekinthető római kori másolata látható, illetve a kötet versei között ugyanennek a szobornak az egészalakos képe többször is felbukkan, ám minden egyes képen más-más részlet hangsúlyozódik. Ezen Apollón-szobor a könyv negyvenöt költeményének kulcsmetaforája, a szövegek programszerűen idézik fel az antikvitást, a görög-római kulturális örökséget és mitológiát, a szövegek lírai beszélője és megszólítottja pedig versről versre jobbra meghatározatlan és meghatározhatatlan marad – mindez egy igen komplex párbeszédességet, dialogicitást eredményez a versszövegekben, a „ki beszél kihez?” kérdés pedig e rétegzettség okán számos alkalommal megválaszolhatatlan, az önmegszólítás lehetősége pedig csak úgy ott rejlik a versekben, mint a szobor-költői beszélő-olvasó szubjektumok hármasságának tetszőleges viszonyrendszerének lehetősége. A versek beszédmódja és tematikája felettébb hasonlít Rilke *Archaikus Apolló-torzó* című világhírű, költői-művészi programot megfogalmazó költeményére, fő témájuk pedig ugyancsak a művészet és a művészi szépség lélek- és társadalomformáló, nemesítő ereje...

A kötet kulcsmetaforája, olykor talán beszélője, olykor pedig megszólítottja tehát az antik istenszobor, annak múlandósága és / vagy maradandósága, történelmi tanú-, illetve kultúraközvetítő szerepe. A költő klasszicizáló, kötött versformáival, tiszta rímeivel, letisztult szintaxisával maga is egyfajta versszobrászatot, illetve verbális kulturális-archeológiai leletmentést folytat, a posztmodern korban kísérli meg szavakkal, a versek világában megörökíteni, megidézni, s talán egy bizonyos módon a saját értelmezésében újratemteni az antikvitást, a görög és a római kultúrát, az istenszobrok helyét és idejét, azt, ami volt, vagy éppenséggel azt, ami abban a bizonyos elképzelt-idealizált formában soha nem is létezett...

A kötet utolsó, *Op. ± ∞* (az egész ciklus számozott *opusokból* áll, az utolsó, negyvenötödik vers pedig szám helyett matematikai jelekkel a *plusz-mínusz végtelen* jelzetet viseli) című verse remekül összefoglalja mindazt a művészeti-kulturális-történelmi eszményegyüttest, amelyet a költő beszélője versről versre, opusról opusra, szólamról szólamra keres, ám olybá tűnik, talán sosem találhatja meg – ily módon a mű záróversét talán érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

Op. ± ∞

*Úgy vesznél a végtelenbe,
hogy a törvényed ittmarad.*

*Nyomot keresnél, az enyémbé lépve
juthatsz vissza hozzám, már nem vagy magad.*

*Együtt porladunk. A békét
mi zárjuk a szemek mögé.
Mozdulatlanságunk örök, sosem két
út, egy visz a semmi és a lét közé.*

*Érzed, ahogy én, a mítosz
kevés a hazug önvallomásokig.
Nemes szívű kő, a pátosz
nélküli valóság embertől alig
különböztet meg, a kozmosz
bár megkegyelmez neked, de csak amíg*

*életben hagyod a gyíkot.
Könyörület meg a tétován balek
etika adhatna sípot,
lantot a kezébe. Nincs? Minek. Hiszek
a jellemedben. Nem alkot
időtlen időt a tér, ahol rád nézhetek?*

*Nem irigyeljük egymást. Mert a lélek
reprodukciója vagy te is, az ész
zabigyereke. Ha félek,
mint a megjátszottan merész,*

*a haláltól, mikor majd elenyésznék,
engesztelődj velem. Helyettem, tudom,
csillag beszél, hamueszmék
világban is lesz a számodra irgalom.*

Akkor és mindig tekints engem a magadénak.

Miként látható, Németh András költeményeinek versbeszéde valóban sokban rokon Rilkéével annyiban, hogy a költő filozófiai-bölcseleti mélységekbe merülve, humanista *poeta doctus*ként, hagyományt, művészetet, kultúrát őrizve-mentve próbálja – jó értelemben – tanítani mindenkori olvasóját. Rokonítható azonban e költészet a Rilke lírájával egyébként szoros kapcsolatban álló újtárgyiasság poétikájával is, amelynek továbbvivői a magyar líratörténetben elsődlegesen az *Újhold* költői – Nemes Nagy Ágnes, Lator László, Rába György, Pilinszky János vagy éppenséggel Somlyó György. Németh András is ezt a líratörténeti tradíciót folytatja a maga módján, igen letisztult és klasszicizáló, nagy klasszikafilológiai műveltséganyagot és széleskörű intertextuális utalásrendszert mozgató, mégis egyéni, jól felismerhető költői hangot és következetes, egységes versbeszédet, lírai ént kialakítva.

Az e ciklusnyi kötetben felépített *Philadelphia* – mely cím természetesen nem a kortárs amerikai nagyvárosra, hanem az ókori hellén-egyiptomi, majd római városra utal, mely a mai jordániai főváros, Ammán helyén terült el, a szó pedig görögül *testvéri szeretet* jelent – nem annyira egy valóságos, a múltban létezett, mára csupán romokban fellelhető város, nem egy fizikális, a térképen megtalálható és régészeti eszközökkel rekonstruálható helyszín. E város sokkal inkább egy vágyott, szimbolikus, képzeletbeli hely, a tökéletes művészi szépség és antikvitas-ideál otthona, ahol az ember maga is végre megtalálhatja a békét és a harmóniát, s ahol maga is tökéletessé válhat – s amely helyre leginkább az emberi lélek mélyén, annak legnemesebb szegleteiben, a költészetben, a művészetben és az általa elérhető lelkiállapotban találhatunk meg. *Philadelphia*, a művészi tökéletesség és az antik harmónia, illetve *az ember és ember közti testvéri szeretet* eszményi városa mibennünk lakozik, s csak és kizárólag rajtunk múlik, a versek hangját követve képesek vagyunk-e megtalálni...

A huszonegyedik században köztudottan nem divat sem a nosztalgikus-idealizáló múltba fordulás, sem pedig a művészet lehetséges társadalomformáló szerepének túlértékelése. A *Philadelphia* versei mégis meglehetősen bátran és határozottan, magas líraesztétikai színvonalat képviselve arra tanítják olvasójukat, hogy e nagyon felgyorsult és értékvesztett korban is merjünk olyan dolgok felé fordulni és olyan dolgokban hinni, amelyek értéke nem feltétlenül fejezhető ki egy az egyben anyagiakban, a művészet emberi lélekre gyakorolt hatását és erejét pedig korántsem kell lebecsülnünk...

2. *Musica Sacra*

Németh András verseskötet-háromságának második darabja, a *Musica Sacra* beszélője Farinelli (született: Carlo Maria Broschi, 1705–1782.), a híres XVIII. századi olasz kasztrált operaénekes szerepébe helyezkedik, az ő szájába ad lírai / drámai monológokat, azonban, miként azt a költő a kötet szennycímlapján is jelzi, a *monológfüzér* akár Farinelli valamelyik utódjának szájából is elhangozhatna – azaz tartalma, üzenete nem annyira történelmi kor- és társadalomrajz, hanem bármely későbbi, így nyilván a mai korra is érvényes, egyetemes mondanivaló...

A kötet verseinek értelmezéséhez érdemes ismerni mindazonáltal bizonyos történelmi és életrajzi tényeket, korabeli sajátosságokat – a XVIII. századi Olaszországban mintegy hatezer gyermeket kasztráltak a beavatkozásnak alávétetettek különleges énekhangjának kialakulásának reményében, a kasztrált énekesek közül csak kevesen tettek szert európai hírnévre, s művészi készségükért cserébe hatalmas áldozatot hoztak – jellemzően nem önként.

A kötet verseinek egy része a beszélő, Farinelli (?) életéből villant fel epizódokat, színházi / operaházi / udvari szituációkat, emlékképeket, a poémákat pedig zenei utalások rendszere hatja át, főként egyes operákra való referenciák formájában, másik részük azonban inkább tömör, lapidáris formában megírt filozofikus elmélkedés az emberi élet és a művészet lényegéről, lehetséges értelméről és útjairól... A formakultusz, a metrikus formák dominanciája – szoros összhangban a zenei utalások rendszerével –, hasonlóan a *Philadelphia* című korábbi kötetéhez, a *Musica Sacra* verseiben is meghatározó, Németh András Farinelli-alteregója a „szent zené”-t, az emberi nyelven és zenén túli (isteni) zenei nyelvet, a szférák zenéjét szeretné megtalálni, meghallani, a kötet tehát a *Philadelphia* verseihez hasonlóan nem más, mint egy vágyott ideál, létállapot keresésének költői programja...

Az utolsó londoni fellépésére készülő Farinelli című hosszú költemény a mű vége felé a ciklus egyik központi verse, mely lírai csúcspontként remekül összefoglalja a *Musica Sacra* költői programját, célját, a versek beszélőjének világ- és művészetszemléletét, éppen ezért ezt is érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

Az utolsó londoni fellépésére készülő Farinelli

*Messze? Északabbra, ahol hideg,
nyirkos köd színek után kilátástalanul
vágyó szemekre úgy tapad, mint öreg
inasra a szürkehályog, és gyertya simul*

*alaktalan fényével minden ujjhoz,
rendbentartott fiókok legmélyére lapul
a kottákra írt nyár, a csend feloldoz
hamis hangot, a bűnök cimbalmára Saul*

*Pál fülével emlékezhet, puritán
oratóriumok temetnek maguk alá
áriákat, öltözők tiszta falán
megtapadt lehelet már nem szállna sehová,*

*de festmény nők fölött szelet hajt az ág,
vissza, lánykorukig, az érzelmek csapdája,
az öleléssel bezárt néma világ
senkire se emlékeztető arc, nem látja*

*benne a jövőtől rettegő angyalt
az emberré lett magány. Kiszolgáltatottság
keres helyet, Bach borát, a rég elhalt
finálét, mártani való kenyeret. Itt vág*

*beléd a gyerekkor, az első bimbó
lemetszésre szánt vérbüszke feje. A késnél
több, múltó sebeknél kevesebb. Hintó.
Hallod a kerekek zaját. Ritmus. Ne késsél.*

*Tartsd, akár egyetlen óra ütemét.
Búcsúzóként jársz erre. Merre? Akik várnak,
azoknak te testesíted meg a hét
lenézett főbünt. Hogy képtelen vagy Ádámnak*

*látszani. Belőled nem sarjad igaz
protestáns. Neked szabad, nincs mit veszteni.
Ének vagy. A megélhetetlen egy. Az
üres éden. Talán. Kit űznek a léptei?*

*Hang. Az illatok hangja. A pompáé.
Bibékre hulló por hangja. Mag aranyházé.
Indulsz. Kérdezel. Kertész? Hol? Mi tenné
boldoggá? Az új szopránt. Friss csokor. Elhinné*

*álszentek vetkőztető dicséretét.
Szólsz. A csodálat díja elég. Komornával
hozatsz rózsát, azt úgyse szaggatja szét
a férj. És az öltözőasztalon elférne még.*

A *Philadelphia* beszélőjéhez hasonlóan a *Musica Sacra* költői szubjektuma is valamiféle végső, tökéletes igazságot keres, melyhez a művészet mellett talán az emberi jóságon, önzetlenségen keresztül vezet az út. Farinelliről köztudott, hogy kora elismert, ünnepezt művészeként igen magas társadalmi pozíciókba is eljutott, többek között V. Fülöp, majd VI. Ferdinánd spanyol király befolyásos udvaronca is volt, ám befolyását többnyire arra használta, hogy másokkal jót cselekedjen. A művészetfilozófiai elmélkedések, a művészet, a zene mindenhatóságának és szentségének motívuma mellett erre is számos utalást olvashatunk a monológciklusban. A Farinelli (vagy valamelyik utódja?) által keresett *Musica Sacra*t, a *szentséges zenét* az ember csupán a másokkal való jó cselekedeteken keresztül, önnön lelkében hallhatja meg...

3. *Copia Publica*

Németh András koncepciózus, a költői ön- és igazságkeresés folyamatát feldolgozó verseskönyv-hármaságának utolsó darabja a sorozat előző két darabjához hasonlóan antik, görög, illetve jelen esetben latin címet viselő *Copia Publica*, mely cím egyébként a római katolikus egyház intézményrendszerében a szentté avatási eljárás megindításához szükséges dokumentációt, jegyzőkönyvet jelenti. A költő két korábbi kötetéhez híven itt is széleskörű műveltséganyagot mozgat és tár olvasója elé, a versek pedig ugyancsak többnyire klasszicizáló, kötött formákban íródtak, üzenetét és a beszélő kilétét illetően azonban sokkal egyértelműbb és letisztultabb versszövegekről beszélhetünk.

Az intertextuális módon megidézett irodalmi és történelmi alakok között ott találjuk ugyan Assisi Szent Ferencet, Csáth Gézát, Kosztolányi Dezsőt vagy éppenséggel Petrarcat, a költemények jó részének költői beszélője azonban sokkal inkább egy bizonyos (kortárs?)

magyar?) hányatott sorsú alany, egy jól körülhatárolható és stabil identitással rendelkező ember (talán nem túlzás-e azt állítani, hogy egyértelműen a szerző maga?), aki a saját életének eseményeiről, csalódásairól, tragédiáiról ad számot erősen alanyi lírában strófáról strófára, versről versre, ugyanakkor szinte szavakba önthetetlen szeretetet, megértést, részvétet fogalmaz meg az önnön közvetlen környezetében tapasztalt társadalmi-emberi sorstragédiák, akár egészen konkrétan a mai magyar társadalom elesettjei, nyomorultjai iránt... A biográfiai utalások és a beszélő környezetében tapasztalt sorsok, tragédiák egyetemes költői humanizmussá állnak össze, melynek alapvető mozgatója az embertársak iránti mindenkori, végtelen felebaráti szeretet...

A *Copia Publica* beszélője által megfogalmazott élmények és érzések együttesét, világszemléletet talán a *Kilátástalanságelégia* című költemény összegzi a legtalálékosabban, így az előző két kötet kulcsverseihez hasonlóan ezt is érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

Kilátástalanságelégia

*Emberarcom is lehetne,
És mondhatnák azt rám, gyökértelen,
Szemembe hazudva, ha ősz üzen
Fiam leveleivel, de*

*Becsapottnak mégse érzem
A nyár után magam, kering a nap
Törzsem körül annyit, erőre kap
Tőle aggastyán gerincem,*

*Büszkén, kiegyenesedve,
Újra, hisz minden Filemonutód
A saját mítoszából él, tudod
Jól te is, göthöske néne,*

*Baukiszlány, asszonyéhség
Felém sosem hajt már, gyermektelen,
Kőgyöngy földben egymást várva pihen
A vágy, a test neve, oly rég*

*Láttalak, kezem, a kéreg
Meg se simogatna, kopár sziget
Viszi hírünk, úgy kellünk, vízre vet
Hajóalakban a féreg*

*Lelkü kalandor, ezért nem
Hiszek többé fészkekből vett jelek
Bélfősvilágának, hogy öljenek,
Irtsanak bennünk, az érdem*

*Ennyi, sziklák hófehérje,
Öröksivár szirtfok a képzelet
Szülte istenszobroknak ad helyet
A kormányosfélelemre*

*Figyelmeztető meséssel,
Bár fordulna vissza időkerék,
Én emelnék fejszét szerepcserék
Törvénye szerint, megérlel*

*Koronafejemben áldott
Babér dicsősége helyett a tűnt,
Pusztító aranykor favágókra bünt
Olvasó úrt, csendet, átkot.*

A beszélő élethelyzete, s egyúttal az egész őt körülvevő világ helyzete, akár általában az ember földi léte, földi életbe vetettsége alapvetően *kilátástalannak* hat, ennek ellenére mégis szinte csak és kizárólag szeretettel fordul más emberek felé, ez az odafordulás a mindenkori másikhoz pedig egyúttal a könyvhármas első két darabjához hasonlóan egy keresési folyamat része is. A könyv egyházi tematikát idéző címéhez híven a versek többségében megfigyelhető egy laza vallásos / istenkereső motívumrendszer is.

A költői beszélő ez alkalommal nem mást keres, mint egy csalódásokkal, sorstragédiákkal, veszteséggel, emberi nyomorúsággal szélsőségesen teli – látszólag istentelen

és megválthatatlan – világban, bizonyos költemények tanúsága szerint egyúttal a halál félelmetes közelségében Istent és / vagy a megváltás lehetőségét. A lírai szubjektum minden kétségbeesésre és pesszimizmusra okot adó tényező ellenére sem esik kétségbe, és továbbra is képes az őt körülvevő világban a jót meglátni és minden erejével a jóságra törekedni. A lírai beszélő versről versre haladva vet számot, készít egyfajta *jegyzőkönyvet* saját életéről, tapasztalatairól és világlátásáról, megkérdőjelezhetetlen, örök értékek mellett kötelezve el magát az utolsó pillanat előtt még összeállítja a saját *Copia Publicá*ját, az önmaga felett való ítélkezést azonban felsőbb hatalmakra, Istenre, illetve egész személyiségét leplezetlen őszinteséggel kiszolgáltatva a mindenkori olvasóra bízva...

A *Copia Publica* egyszerre profán és szakrális, egyszerre megrázóan személyes vallomásokot és egyetemes emberi üzeneteket hordozó verseinek sugalmazása szerint Istent és a megváltást csak úgy, miként *Philadelphiát*, az eszményi, sosem létezett, mégis nagyon is valóságosan létező várost és a *Musica Sacrá*t, a *szentséges zenét* természetesen ugyancsak elsősorban önmagunkban, az emberi lélek mélységeiben kell keresnünk, s nem más módon, mint a másik emberhez való önzetlen és szeretetelli odafordulás által találhatunk rá...

Utóhang

Németh András három, egybeláncolódo verseskötetének művei más és más perspektívából, látszólag más és más korból (az antikvitásból, a XVIII. századból és a közvetlen mából), mégis ugyanazon a hangon szólnak hozzánk. Bölcselkednek, vezetnek, tanítanak, közelebb juttatnak minket másokhoz, és persze mindenekelőtt önmagunkhoz. A költői beszélő látszólag mindhárom ciklusban / kötetben valami egészen mást keres, az igazság különböző formáit, e háromféle igazság azonban, ha figyelmesen egybeolvassuk a köteteket, rá fogunk döbbsenni, hogy valójában egy és oszthatatlan. *Philadelphia*, a tökéletes művészet, az aranykori harmónia és *testvéri szeretet* spirituális városa, a *Musica Sacra*, az emberi lélek *szentséges zenéje*, illetve a megváltás / Isten közelségének elérése a másik ember iránti feltétlen felebaráti szeretet által lényegében egy és ugyanaz a hely, egy és ugyanaz a minden ember által vágyott, és egyúttal – bár nagy nehézségek árán, de mégis – minden ember számára elérhető spirituális tartalom, egy és ugyanaz a létállapot...

A költő e három különböző korba elhelyezett beszélőn, három lírai hangon és alteregón keresztül indul el, hogy az antikvitás újratemtése, a művészi és emberi önfeláldozás, illetve az önzetlen felebaráti szeretet által megtalálhassa azokat a spirituális tartalmakat, igazságokat, amelyek által az ember önmagánál többé, jobbá, nemesebbé válhat – és bár a keresés folyamata a költői introspekció útján történik, e belső utazás pedig látszólag

végtelenül magányos kutatási folyamat, a költői szubjektum sosincs egészen egyedül, hiszen sosem, még monologikus verseiben sem csupán kizárólag a vak sötétségbe / önmagához beszél, mert szükségszerűen mindig ott van, ott kell, hogy legyen vele a mindenkori olvasó. A költői beszéd tárgya és címzettje legfeljebb csak látszólag és csak részben a megnyilatkozó alany maga – Németh András három kötetének filozofikus, bölcséleti mélységekbe merülő, nem kioktató regiszterben, hanem mindig jó értelemben *tanítani* próbáló versei pedig a mindenkori címzett által könnyen fogadható és dekódolható lírai üzenetek.

Mind a hellenisztikus kor, az archaikus Apollón-szobor bölcselkedő, s egyébiránt valóban bölcs, bizonytalan körvonalú költői narrátora, mind a lírai monológokat meditatív hangnemben maga elé deklamáló Farinelli-alteregő, mind pedig a költői biográfiai személyének megkettőzött, letisztultabb énje hozzánk, nekünk és értünk beszélnek, az emberi műveltségről, az embert jobba és többé tevő művészetről, illetve a mindnyájunkban ott élő és a megváltás lehetőségét mindnyájunk számára elérhetővé tevő emberi felebaráti szeretetről szólnak nekünk. Elmondják, amit a maguk klasszikus líranyelvi eszközeikkel el tudnak mondani arról, amit mindannyian keresünk, s amire önmagunkban mindannyian rátalálhatunk. Elmondják nekünk – nem többet és nem kevesebbet. A költő kétségtelenül nem csupán önmagának és önmagáért, hanem nekünk, velünk és értünk beszél – csupán rajtunk múlik, meghalljuk-e a hangját...